

Santeri Laakkonen

Translasten tukeminen varhaiskasvatuksessa

Kandidaatin tutkielma
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Varhaiskasvatus
2021

Oulun yliopisto
Kasvatustieteiden tiedekunta
Translasten tukeminen varhaiskasvatuksessa (Santeri Laakkonen)
Kandidaatin tutkielma, 24 sivua
elokuu 2021

Tämän kandidaatin tutkielman aiheena on translasten tukeminen varhaiskasvatuksessa. Tuon tutkielmassa esille erilaisia keinoja, joiden avulla varhaiskasvatuksen ammattilaiset voivat työssään tukea translapsia. Tutkielman metodiksi valikoitui kuvaileva, narratiivinen kirjallisuuskatsaus. Lähdekirjallisuutena olen käyttänyt niin suomenkielistä, kuin myös englanninkielistä kirjallisuutta. Tutkielmassa olen tullut siihen tulokseen, että translapsia voidaan varhaiskasvatuksessa tukea panostamalla tasa-arvoiseen ja sukupuolisensitiiviseen kasvatustoimintaan. Tämä tarkoittaa, että varhaiskasvatuksen ammattilaiset kykenevät tarkastelemaan sukupuolta laajemmin kuin vain biologian kautta, ja ymmärtävät sukupuolen olevan moninainen asia. Lisäksi varhaiskasvatuksen ammattilaisten tulee tarkastella omaa toimintaansa ja toimintaympäristöä sukupuolen näkökulmasta, jotta sukupuolittuneita käytänteitä voidaan huomata ja purkaa. Tärkeää on myös translapsen kohtaaminen sensitiivisesti, ja sukupuolesta puhuminen avoimesti lasten kanssa.

Avainsanat: translapsi, sukupuoli, sukupuoli-identiteetti, sukupuoliristiriita

Sisällys

Johdanto	4
2 Tutkielman lähtökohdat	6
3 Sukupuoli	8
3.1 Sukupuoli ja sen moninaisuus	8
3.2 Erilaisia sukupuoli-identiteettejä	9
3.3 Lapset ja sukupuoli.....	10
4 Translasten sukupuolen kehittyminen	11
5 Translasten tukeminen varhaiskasvatuksessa	13
5.1 Varhaiskasvatuksen tehtävät	13
5.2 Sukupuolisensitiivistä varhaiskasvatusta.....	14
5.2.1 Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus.....	14
5.2.2 Toiminnallisen tasa-arvosuunnitelman laatiminen päiväkodissa.....	16
5.3 Translapsen kohtaaminen päiväkodissa.....	17
5.4 Sukupuolesta puhuminen lasten kanssa.....	18
6 Pohdinta	19
Lähteet	21

Johdanto

Viime aikoina sukupuoli ja sen moninaisuus ovat olleet hyvin paljon esillä julkisissa keskusteluissa. Sukupuolen ympärillä käydään runsaasti väittelyä, ja pohditaan, mitä tänä päivänä tarkoittaa olla mies, nainen tai ei kumpikaan (Warin & Price, 2019). Keskustelujen johdosta transihmiset ja heidän oikeutensa ovat myös nousseet mielenkiinnon kohteiksi. Esimerkiksi Suomessa on jo useita vuosia vaadittu uudistusta translakiin, jonka katsotaan loukkaavan sukupuolivähemmistöjen perus- ja ihmisoikeuksia (Seta). Etenkin internetissä pyritään kasvattamaan tietoisuutta transihmisten kohtaamasta väkivallasta, ja huonosta kohtelusta esimerkiksi koulutusinstituutioissa.

Nuoretkin lapset voivat kokea ristiriitaa sukupuolestaan, ja identifoida olevansa jotain muuta sukupuolta, kuin syntymässä määriteltyä sukupuolta. Yksi eniten julkisuudessa esillä olleista transsukupuolisista nuorista on yhdysvaltalainen Jazz Jennings. Hänet määriteltiin syntymässä pojaksi, mutta hän ilmaisi selvästi olevansa tyttö heti oppiessaan puhumaan, ja hänellä diagnosoitiin sukupuolidysforia 5-vuotiaana. Ylen *Perjantai-dokkarin* eräässä jaksossa käsiteltiin translasten elämää, ja yksi ohjelmassa esitellyistä tarinoista oli 5-vuotiaan Neean tarina. Neea oli syntymässä määritelty pojaksi, mutta hän alkoi alle 5-vuotiaana ilmaista olevansa tyttö. Mikäli vanhemmat kutsuivat häntä pojaksi, Neea aina korjasi heitä ja sanoi olevansa tyttö.

Vanhemmat kertovat myös, että Neeaa turhautti todella, kun toiset lapset päivähoidossa sanoivat häntä pojaksi. Neean lisäksi ohjelmassa kokemuksistaan kertovat myös 12-vuotias Mesi ja 14-vuotias Mika.

Tutkimuksissa on todettu translasten kokevan muun muassa kiusaamista ja turvattomuuden tunnetta koulussa sukupuolestaan johtuen (Kosciw ym., 2019; Schneider, 2013). Monet kokevat, että heidän tulee piilotella sukupuoli-identiteettiään (Kennedy & Hellen, 2010). Kosciw ja kumppanit (2019) tutkivat GLSEN-nimisen järjestön tuottamassa selvityksessä, millaisia kokemuksia sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla oppilailta on yhdysvaltalaisissa kouluissa. Selvityksen mukaan 87,4 % sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista oppi-

laista oli kuullut negatiivisia kommentteja etenkin transsukupuolisista henkilöistä, ja useat oppilaat kokevat turvattomuuden tunnetta, häirintää sekä syrjintää koulussa sukupuolesta johtuen (Kosciw ym., 2019). Oppilaita on myös estetty käyttämästä heidän sukupuolikokemuksensa mukaisia vessoja, pukukoppeja sekä nimiä ja pronomineja (Kosciw ym., 2019).

Schneider (2013) on tutkinut, kuinka Euroopassa kunnioitetaan trans- ja intersukupuolisten lasten oikeuksia. Myös Schneiderin tutkimuksessa tulee esille translasten negatiiviset kokemukset kouluissa. Translapsiin kohdistuu henkistä, fyysistä ja seksuaalista väkivaltaa, ja kouluissa kieltäydytään hyväksymästä lapsen sukupuolikokemusta ja hänen käyttämänsä nimeä sekä pronomineja (Schneider, 2013).

Tutkimuksia, jotka antaisivat käsitystä varhaiskasvatuksessa olevien translasten kokemuksista, on todella vähän. Syynä on mahdollisesti se, että ilmiö on harvinaisempaa päiväkotimaailmassa, kuin mitä kouluissa. Capous-Desyllasin ja Barronin (2017) artikkelissa nousee esille erään perheen translapsen kokemuksia esikoulusta. Lapsi oli käynyt esikoulua kahdessa eri paikassa, joissa kummassakaan ei tuettu lapsen sukupuolikokemusta (Capous-Desyllas & Barron, 2017). Schneider (2013) on todennut, että translapsia voi kohdata kaikissa lapsista huolehtivissa instituutioissa: päiväkodeissa, kouluissa ja muissa laitoksissa, joissa huolehditaan lapsista. Hän korostaa myös, että se, kuinka translapsia kohdataan, tulisi nähdä kasvavana ongelmana kaikissa lapsista huolehtivissa instituutioissa. Tämän kandidaatin tutkielmani tarkoituksena on tuoda esille tapoja, joilla varhaiskasvatuksessa voidaan tukea translapsia, ja heidän sukupuolikokemuksiaan.

Käyttäessäni termiä “translapsi” tarkoitan yleisesti lasta, joka kokee sukupuolensa olevan muuta kuin hänelle syntymässä määritelty sukupuoli, ja toteuttaa itseään syntymäsuupuolelleen epätyypillisellä tavalla (esimerkiksi syntymässä pojaksi määritelty lapsi tykkää leikkiä nukeilla ja käyttää mekkoja).

Tutkielmani antaa keinoja varhaiskasvatuksen työntekijöille translasten kohtaamiseen, ja siihen, kuinka päiväkodista voi tehdä sellaisen ympäristön, jossa translapset tuntevat itsensä hyväksytyiksi. Tutkielmani alussa käsittelen sukupuolen käsitettä, koska näen se aiheen kannalta tärkeäksi. Tuon esille myös tutkimusta, jota on tehty translasten sukupuolen kehityksestä. Sen jälkeen tarkastelen keinoja, joiden avulla varhaiskasvatuksessa translapsia voidaan tukea.

2 Tutkielman lähtökohdat

Tutkielmassani tarkoitukseni on tuoda esille keinoja, joilla varhaiskasvatuksessa voidaan tukea translapsia, ja varmistaa, että he voivat tuntea itsensä hyväksytyiksi. Aiheesta ei ole paljoa suomen kielistä kirjallisuutta, joten tutkielmani täydentää tätä tarvetta. Olen toteuttanut tutkielmani kirjallisuuskatsauksena, ja vastaan sen avulla seuraavaan tutkimuskysymykseen:

- Millaisilla keinoilla varhaiskasvatuksessa voidaan tukea translapsia?

Kirjallisuuskatsaus on metodi tehdä tutkimusta tehdystä tutkimuksesta, eli siinä siis kerätään jo tehtyjen tutkimusten tuloksia (Salminen, 2011). Kerättyjen tutkimusten tuloksia käytetään perustana kirjallisuuskatsauksen tekijän oman tutkimuksen uusille tutkimustuloksille (Salminen, 2011). Kirjallisuuskatsauksen tyypiksi olen valinnut kuvailevan, narratiivisen kirjallisuuskatsauksen, jonka näin tutkielmaani sopivaksi. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla tutkittava ilmiö voidaan kuvata laaja-alaisesti, ja luokitella sen ominaisuuksia (salminen, 2011). Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen yksi orientaatio, narratiivinen katsaus, mahdollistaa laajan kuvan antamisen aiemmissa tutkimuksissa käsitellystä aiheesta (Salminen, 2011).

Kirjallisuuskatsauksessa olen käyttänyt lähdemateriaalina muutamia kirjoja, mutta suurelta osin lähdemateriaali koostuu verkosta löytyvistä sähköisistä tutkimuksista ja tieteellisistä artikkeleista.

Koska aiheesta ei ole paljoa suomen kielistä kirjallisuutta, olen käyttänyt paljon ulkomaalaista, englannin kielistä aineistoa. Lähdeaineistoa hakiessani olen käyttänyt hyväksi verkosta löytyviä tietokantoja: Oula-finnaa, Ebsco-tietokantoja ja Google scholaria. Olen käyttänyt hyödyksi myös sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen asioihin erikoistuneen Seta ry:n verkkosivuilta löytyvää aineistoa. Lisäksi olen myös tarkastellut löytämieni tutkimusraporttien ja artikkeleiden lähdeluetteloita, ja etsinyt niistä tutkielmaani sopivaa aineistoa. Eri tietokannoista aineistoa hakiessani olen hakuja tehdessäni valinnut, että kaikki hakutulokset ovat vertaisarvioituja, ja näin olen saanut uskottavampia aineistoja käyttööni.

Lähden tutkielmassani liikkeelle käsittelemällä luvussa 3 sukupuolen käsitettä, ja tuomalla esille käsityksiä siitä, mitä sukupuoli on. Tuon myös esille erilaisia sukupuoli-identiteettejä, joiden kautta eri ihmiset kuvaavat omaa sukupuoltaan. Lisäksi käsittelen vielä lasten sukupuol-

len kehittymistä. Luvussa 4 tuon esille tutkimusta, jota on tehty nimenomaan translasten sukupuolen keittymisestä. Sen jälkeen luvussa 5 vastaan tutkielmani tutkimuskysymykseen, kuinka varhaiskasvatuksessa voidaan tukea translapsia.

3 Sukupuoli

3.1 Sukupuoli ja sen moninaisuus

Nykyään on olemassa useita käsityksiä siitä, mitä sukupuoli oikein on. Perinteisen, biologia keskeisen näkemyksen mukaan sukupuoli on ihmisen fysiologinen ominaisuus, joka voidaan määrittellä syntymässä sen mukaan, millaiset genitaalit vauvalla on (Warin & Price, 2019). Tämän perusteella ihmiset voidaan jakaa kahteen ryhmään: poikiin ja tyttöihin, miehiin ja naisiin, eli sukupuolia ajatellaan olevan kaksi. Joskus vauvaa ei kuitenkaan voi syntymässä määrittellä selvästi tytöksi tai pojaksi ulkoisten ominaisuuksien perusteella. Tällöin puhutaan intersukupuolisuudesta, jolla tarkoitetaan monia erilaisia kehon variaatioita, joissa eri sukupuolitettujen kehon piirteet, kuten esimerkiksi sukupuolielimet ja kromosomit, eivät ole yksiselitteisesti miehen tai naisen (Kalliokoski & Karvinen, 2019). Nykypäivänä onkin laajentunut ja vakiintunut käsitys sukupuolesta moniulotteisena ilmiönä, eikä biologiaa nähdä sukupuolen ainoana määrittäjänä (Kalliokoski & Karvinen, 2019; Ylitapio-Mäntylä, 2009). Nissinen (2011) toteaa sukupuolen olevan monitasoinen ilmiö, josta tietoa on vajavaisesti.

Kane (2013) tuo esille sukupuolen olevan sosiaalisesti rakennettua (socially constructed). Tämän käsityksen mukaan sukupuolen kaksijakoisuus, mies ja nainen, sekä näiden sukupuolten väliset erot eivät ole biologian aikaan saannosta, vaan ne ovat sosiaalisten prosessien muovaamia, jota tapahtuu kotona, kouluissa, työpaikoilla, yhteisöissä sekä politiikassa (Kane, 2013). Kane toteaa, että pojille ja tytöille puetaan erilaisia vaatteita, poikia ja tyttöjä opetetaan käyttäytymään eri tavalla, heille tarjotaan erilaisia mahdollisuuksia, ja heitä kohdellaan eri tavoin useilla tavoilla. Sukupuolen korostetaan olevan tärkeä sosiaalinen kategoria (Kane, 2013).

Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta (ETENE) on linjannut, ettei sukupuoli ole selväpiirteinen ominaisuus, jonka pohjalta ihmisiä voi luokitella vain kahteen luokkaan: miehiin ja naisiin (ETENE, 2016). ETENE (2016) esittää sukupuolen olevan jatkumo, joka koostuu geneettisistä, kehityksellisistä, hormonaalisista, fysiologisista, psykologisista, sosiaalisista ja kulttuurisista ominaisuuksista. Sukupuoleen vaikuttavat siis myös muutkin tekijät, kuin vain biologia.

Vaikka yksilö määritellään syntymässä joko pojaksi tai tytöksi, on mahdollista, että yksilön kasvaessa hänen oma sukupuolikokemuksensa ei vastaa syntymässä määriteltyä sukupuolta. Tällöin puhutaan sukupuoliristiriidasta, jolla tarkoitetaan keholliseen sukupuoleen ja sen mukaiseen sukupuolirooliin liittyvää ahdistuneisuuden ja epämukavuuden tunnetta (Huuska, 2011).

3.2 Erilaisia sukupuoli-identiteettejä

Sukupuoli-identiteetillä tarkoitetaan yksilön omaa käsitystä sukupuolestaan, eli mitä yksilö kokee oman sukupuolensa olevan. Huuskan (2019) mukaan sukupuoli-identiteetti syntyy ihmiselle yleensä hyvin nuorella iällä, 2–3 vuotiaana. On kuitenkin myös ihmisiä, jotka varmistuvat sukupuoli-identiteetistään paljon myöhemmin varhaisnuoruudessa, nuoruudessa tai vasta aikuisuudessa (Huuska, 2019). Huuska (2011) on todennut myös, ettei sukupuoli-identiteetti seuraa suoraan kehosta, eikä se välttämättä pysy aina samana.

Joitain yksilöitä ei voida määritellä yksiselitteisesti pojaksi tai tytöksi heidän kehonsa ominaisuuksien mukaan. Tällöin puhutaan intersukupuolisuudesta, joka tarkoittaa erilaisia kehon variaatioita, joissa kehon ulkoiset ja sisäiset piirteet, kuten sukupuolielin, kromosomit ja hormoniitoiminta, eivät ole yksiselitteisesti miehen tai naisen. Monet intersukupuolisista henkilöistä ovat sukupuoli-identiteetiltään joko tyttöjä tai poikia (Kalliokoski & Karvinen, 2019). Jotkut intersukupuoliset eivät kuitenkaan identifioi itseään tytöiksi tai pojiksi, vaan he saattavat myös pitää itseään intersukupuolisena tai muunsukupuolisena (Kalliokoski & Karvinen, 2019).

Henkilöt, jotka eivät koe miehen tai naisen sopivan heidän kokemukseensa omasta sukupuolestaan, saattavat identifioida olevansa muunsukupuolisia. Henkilö ei siis koe olevansa mies eikä nainen, vaan jotain mies-nais-jaottelun ulkopuolella tai niiden välillä. Muunsukupuolisuus on liukuva termi, eikä ihmisen tarvitse lokeroida itseään johonkin tiettyyn sukupuoleen (Nousiainen, 2020). Jotkut ihmiset voivat myös kokea olevansa sukupuoleettomia.

Jotkut henkilöt voivat kokea sukupuoli-identiteettinsä olevan vastakkaista sukupuolta kuin heidän biologinen, syntymässä määritelty sukupuoli. Eli syntymässä pojaksi määritelty henkilö saattaa kokea sukupuolensa olevan oikeasti tyttö, ja päinvastoin. Tällaista sukupuolikokemusta kutsutaan transsukupuolisuudeksi.

Vilkka (2006) toteaa väitöskirjassaan Eeli Niinivirtaan viitaten sukupuoliristiriidan voivan alkaa varhain lapsuudessa, ja lapsi saattaa kolmen neljän vuoden iässä kokea elävänsä väärässä kehossa. Vilkka huomauttaa, ettei lapsuuden transkokemukset välttämättä tarkoita sitä, että henkilö tulevaisuudessa kokee olevansa transsukupuolinen. Myöskään aikuisella transsukupuolisella ei välttämättä ole ollut transkokemuksia lapsuudessa (Vilkka, 2006).

3.3 Lapset ja sukupuoli

Sukupuoli on ensimmäisiä sosiaalisia kategorioita, joista lapsi tulee tietoiseksi (Huuska, 2011; Fast & Olson, 2018). Lapsen oma sisäinen kokemus sukupuolestaan, eli lapsen sukupuoli-identiteetti, alkaa kehittyä melko aikaisin, 2–4 vuoden ikäisenä (Kalliokoski & Karvinen, 2019). Lapsi ilmaisee tunnettaan sukupuoleen kuulumisesta toiminnallisesti ja sanallisesti, eikä lapsen sukupuoli-ilmaisu välttämättä aina vastaa ympäristön odotuksia (Huuska, 2011). Ristori ja Steensma (2016) toteavat, että suurin osa lapsista ilmaisee sukupuoltaan syntymäsuupuolelleen tyypilliseksi ajatellulla tavalla, ja heidän sukupuoli-identiteettinsä vastaa syntymäsuupuolta. On kuitenkin myös sellaisia lapsia, jotka eivät koe syntymäsuupuoltaan oikeaksi, ja heidän toimintansa, mieltymyksensä ja mielenkiinnonkohteensa eroavat siitä, mitä heiltä syntymäsuupuolen perusteella odotettaisiin (Ristori & Steensma, 2016). Hyvin nuoretkin lapset voivat siis tuntea sukupuoliristiriitaa, ja kokea olevansa toista sukupuolta. Kalliokoski ja Karvinen (2019) toteavat, että sukupuoleltaan erityinen lapsi saattaa ilmaista ja tuoda esille sukupuolikokemustaan systemaattisesti, tai lapsi voi pyrkiä salaamaan sen ollessaan hämentynyt ja epävarma itsestään. He huomauttavat, että kasvatustyötä tekevien ammattilaisten on tärkeää olla tietoisia, että sukupuolen erityisyys on sisäisen kokemus, eikä se välttämättä näy ulos.

4 Translasten sukupuolen kehittyminen

Yhdysvaltalaiset Fast ja Olson (2018) ovat tutkimuksessaan tutkineet translasten sukupuolen kehittymistä ja sitä, eroaako se mitenkään niiden lasten sukupuolen kehityksestä, jotka eivät koe sukupuoliristiriitaa. Yksi heidän tutkimuksensa lähtökohdista on, että yhä enenemissä määrin esiintyy lapsia, jotka kokevat sukupuoliristiriitaa, ja he transitoituvat sosiaalisesti (socially transition), eli alkavat elää arjessaan vastakkaisen sukupuolen edustajana (Fast & Olson, 2018). Tällöin lapsen ulkonäössä voi tapahtua muutoksia, esimerkiksi hiukset leikataan lyhyeksi, ja lapsi alkaa käyttää erilaisia vaatteita (Gulgöz ym., 2018). Sosiaalinen transitoituminen on keino, jolla sukupuoliristiriitaa kokevat lapset voivat kokeilla toisen sukupuolen roolissa elämistä ilman peruuttamattomia muutoksia (Sherer, 2015). Jos vanhemmat tukevat lapsen sukupuoli-identiteettiä ja hyväksyvät sosiaalisen transitoitumisen, on se yhteydessä lapsen parempaan mielenterveyteen (Olson ym., 2015). Fast ja Olson tuovat esille, että vaikka kehityspsykologiassa on pitkään ja laajasti tutkittu sukupuolen kehittymistä, on translasten sukupuolen kehittyminen jäänyt tutkimusten ulkopuolelle. Tutkimuksessaan Fast ja Olson tarkastelivat 3–5 vuotiaita translapsia ja heidän sukupuolittuneita mieltymyksiään, käytöstä sekä uskomuksia. Tutkimuksessa oli mukana 36 translasta, ja 24 translasten sisarusta, jotka eivät olleet itse translapsia (Fast & Olson, 2018). Lisäksi tutkimuksessa oli mukana 36:n lapsen kontrolliryhmä, jotka eivät olleet translapsia, vaan he samaistuivat syntymäsukupuoleensa (Fast & Olson, 2018).

Fast ja Olson tulivat tutkimuksessaan siihen tulokseen, että translasten sukupuolen kehitys ei eronnut heidän sisaruksistaan ja kontrolliryhmän lapsista. Esimerkiksi tarkasteltaessa sitä, millaisten lasten kanssa lapsi mieluiten leikkii, huomattiin translasten leikkivän mieluiten sellaisten lasten kanssa, jotka ovat samaa sukupuolta kuin heidän kokemansa sukupuoli (esimerkiksi tytöksi itsensä kokeva syntymässä pojaksi määritelty lapsi leikkii mieluiten toisten tyttöjen kanssa) (Fast & Olson, 2018). Translapset myös suosivat omalle sukupuolelleen stereotyyppisiä leluja ja vaatteita, kuten muutkin lapset (Fast & Olson, 2018). Lisäksi translapset samaistuvat oman sukupuolensa edustajiin samalla tavalla kuin heidän sisaruksensa ja kontrolliryhmän lapset (Fast & Olson, 2018).

Fast ja Olson huomasivat tutkimuksessaan myös eroja translasten ja muiden lasten välillä. Kysyttäessä ajattelivatko lapset sukupuolensa olleen vauvana toista sukupuolta kuin nykyinen sukupuoli, translapset yleisesti vastasivat sukupuolensa olleen vauvana eri kuin nykypäivänä (Fast & Olson, 2018). Muut lapset sen sijaan ajattelivat sukupuolensa olleen aina sama (Fast & Olson, 2018). Fast ja Olson huomasivat myös, että translapset ja heidän sisaruksensa vaikuttivat uskovan todennäköisemmin joidenkin henkilöiden sukupuolen saattavan muuttua, eikä se pysy aina samana.

Fastin ja Olsonin tutkimus on ollut osa suurempaa projektia, jossa tutkittiin translasten sukupuolen kehittymistä pitkällä aikavälillä. Tässä tutkimuksessa mukana oli yli 300 translasta, jotka olivat iältään 3–12-vuotiaita (Gulgöz ym., 2019). Tutkittaessa näin suurta määrää translapsia, Gulgöz ja kumppanit päätyivät samanlaisiin tuloksiin, kuin Fast ja Olson omassa paljon pienemmässä tutkimuksessaan. Tulosten mukaan translapset samaistuvat vahvasti kokemaansa sukupuoleen, ja suosivat sukupuolelleen stereotyyppisiä vaatteita ja leluja (Gulgöz ym., 2019). Translapset ovat myös mieluummin kavereita muiden oman sukupuolensa edustajien kanssa (Gulgöz ym., 2019). Gulgöz ja kumppanit saivat tutkimuksessaan alustavia todisteita siitä, että syntymässä määritelty sukupuoli, ja suora tai epäsuora sosiaalistaminen sukupuoleen eivät välttämättä määritä, kuinka lapsi tulee identifioimaan ja ilmaisemaan sukupuoltaan.

Raen ja kumppaneiden (2019) tutkimuksen mukaan lapsen mieltymykset ja tapa ilmaista sukupuoltaan saattavat ennustaa lapsen halua transitoitua sosiaalisesti tulevaisuudessa. Tutkimuksessa oli mukana lapsia, jotka ilmaisivat sukupuoltaan syntymäsukupuolelleen epätavallisella tavalla ja näiden lasten mieltymyksiä leikkikaverien, lelujen ja vaatteiden suhteen, sekä heidän sukupuoli-identiteettiään tarkasteltiin (Rae ym., 2019). Lapset, jotka identifioituivat voimakkaimmin vastakkaiseen sukupuoleen, olivat transitoituneet sosiaalisesti parin vuoden päästä, kun heihin oltiin tutkimuksen tiimoilta uudelleen yhteydessä (Rae ym., 2019).

5 Translasten tukeminen varhaiskasvatuksessa

5.1 Varhaiskasvatuksen tehtävät

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) varhaiskasvatus määritellään yhteiskunnalliseksi palveluksi, jonka tehtävänä on edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista. Näiden lisäksi varhaiskasvatuksen tehtävänä on edistää lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta, sekä ehkäistä lasten syrjäytymistä (varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2018). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa tasa-arvo, yhdenvertaisuus ja moninaisuus nähdään tärkeänä varhaiskasvatuksen arvona, ja lapsilla tulee olla mahdollisuus taitojensa kehittämiseen ja valintojen tekemiseen sukupuolesta, syntyperästä, kulttuuritaustasta ja muista henkilöön liittyvistä syistä riippumatta. Varhaiskasvatuksessa on myös suhtauduttava monimuotoisiin perheisiin ammatillisesti, avoimesti ja kunnioittavasti (Varhaiskasvatuksen perusteet, 2018).

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa painotetaan myös inklusiivista toimintakulttuuria, ja kuinka siinä edistetään tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja osallisuutta. Kaikilla varhaiskasvatuksen yhteisön jäsenillä on oikeus tulla kohdatuksi ja kohdelluiksi yhdenvertaisina riippumatta henkilöön liittyvistä tekijöistä (Varhaiskasvatuksen perusteet, 2018). Lisäksi perusteissa varhaiskasvatus kuvataan sukupuolisensitiiviseksi, ja henkilöstöä kehoitetaan rohkaisemaan lapsia tekemään valintoja sukupuoleen ja muihin tekijöihin liittyvistä ennako-odotuksista riippumatta. Myös esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) tuodaan esille esiopetuksen tukevan lasten tasa-arvoisuutta ja yhdenvertaisuutta.

Varhaiskasvatuksen asiakirjoissa tasa-arvo ja yhdenvertaisuus nähdään tärkeänä varhaiskasvatuksen toimintaa ohjaavana arvona. On siis tärkeää, että varhaiskasvatuksen ammattilaiset pystyvät keskustelemaan sukupuolesta ja sen moninaisuudesta avoimesti ja arvioimaan ja kehittämään toimintaympäristöä. On myös tärkeää, että henkilöstö osaa kohdata sellaisia lapsia, jotka ilmaisevat sukupuoltaan erityisellä tavalla. Niin nämäkin lapset voivat tuntea itsensä hyväksytyiksi ja arvostetuiksi varhaiskasvatuksessa.

Eskelinen ja Itäkare (2020) toteavat, että vaikka suomessa tasa-arvodiskurssi on melko vahvaa paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa, konkretisoimatta jää kuitenkin se, kuinka tasa-arvoon varhaiskasvatuksessa edetään. He painottavat varhaiskasvatussuunnitelmiin tarvittavan selkeämpää, konkreettisempaa ja lapsilähtöisempää ohjeistusta sukupuolisensitiivisen pedagogiikan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin.

5.2 Sukupuolisensitiivistä varhaiskasvatusta

5.2.1 Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus

Ylitapio-Mäntylä (2009) toteaa väitöskirjassaan sukupuolittavien käytäntöjen olevan läsnä kasvatustyössä erilaisissa toiminnoissa. Nämä toiminnot ovat Ylitapio-Mäntylän mukaan niin arkipäiväisiä, ettei niiden sukupuolittavaa luonnetta välttämättä tunnisteta. Myös Estola (2011) tuo esille useita sukupuolittuneita käytänteitä olevan yhä päiväkodeissa. Estola korostaa myös, että sukupuolittuneista käytänteistä voi olla vaikea muuttaa, koska ne ovat niin juurtuneita kasvattajiin, että niitä ei välttämättä itse huomaa. Warin ja Price (2019) tuovat esille, että kasvatäjilla saattaa olla halu haastaa sukupuolistereotypioita, mutta syvälle juurtuneet oletukset sukupuolista kuitenkin voivat huomaamatta vaikuttaa heidän toiminnassaan. Warinin ja Pricen mukaan varhaiskasvatuksen ammattilaisten sensitiivisyys sukupuolta kohtaan on hyvin merkittävää sen kannalta, että lapsetkin lähtevät haastamaan sukupuolen stereotyyppisiä oletuksia. Opettajien sensitiivinen ja ymmärtäväinen tietoisuus ja toisten ammattilaisten ja vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö ovat asioita, jotka tukevat translapsia (Warin & Price, 2019).

Sukupuolisensitiivisyys ei tarkoita sitä, että varhaiskasvatuksessa sukupuoli hävitettäisiin kokonaan, eivätkä lapset saisi olla tyttöjä ja poikia. Kun sukupuoli jätetään huomioimatta, puhutaan sukupuolineutraaliuudesta. Sukupuolineutraali ajattelutapa johtaisi kasvatuksessa sukupuolen huomiotta jättämiseen, eikä lasten välisiä eroja ja erilaisuutta otettaisi huomioon (Ylitapio-Mäntylä, 2012a). Ylitapio-Mäntylän mukaan sukupuolineutraalius ei takaa tasa-arvoista

kasvatusta, ja voi johtaa siihen, että kasvatuksen sukupuolittuneet käytännöt jäävät huomaamatta. Sukupuolisensitiivisyys merkitsee sitä, että kasvatuksessa huomioidaan sukupuolen moninaisuutta, ja sukupuolta osataan katsoa pelkän biologisuuden lisäksi myös sosiaalisen ja kulttuurisen määrittelyjen näkökulmista (Ylitapio-Mäntylä, 2012a).

Warin ja Price (2019) tuovat esille, kuinka translasten kannalta varhaiskasvatuksessa tulisi panostaa sukupuolijoustavaan pedagogiikkaan (gender-flexible pedagogy). Sukupuolijoustava pedagogiikka merkitsee esimerkiksi sitä, että huomioidaan, kuinka sukupuoli tulee esille kielen käytössä, fyysisessä ympäristössä, kuvissa ja materiaaleissa (Warin & Price, 2019). Tarkastelemalla omaa kielenkäyttöä voi huomata omassa puheessaan olevan sukupuolittuneita oletuksia. Fyysisen ympäristön suunnittelussa voidaan miettiä, miten sukupuolta kuvataan tilojen kuvissa, ja onko tiloissa perusteltua olla omat vessat pojille ja tytöille. Materiaaleja, kuten esimerkiksi satukirjoja, voi tarkastella siitä näkökulmasta, miten sukupuolta niissä kuvataan. Sadut ja lastenkirjat ovat merkittäviä lasten kasvatuksessa ja opetuksessa, ja ne tuottavat perinteistä sukupuolienjakoa monin tavoin (Paumo, 2012). Tärkeää on myös, että johtajat mahdollistavat sukupuoliasioihin liittyvien koulutusten saamisen henkilökunnalle, jos niille on tarvetta (Bartholomaeus & Riggs, 2017).

Ylitapio-Mäntylän (2012a) mukaan tytöille ja pojille kannattaa tarjota kokemuksia, joiden ei ehkä ajatella olevan heille suunnattuja. Näin voidaan ravistella perinteisiä ajatusmalleja tyttöjen ja poikien toimintatavoista (Ylitapio-Mäntylä, 2012a). Tytöille voidaan esimerkiksi tarjota mahdollisuuksia osallistua teknologiaan liittyviin toimintoihin, ja näin huomioida tyttöjen teknologinen osaaminen (Ylitapio-Mäntylä, 2012a). Pojille taas voidaan Ylitapio-Mäntylän mukaan tarjota esimerkiksi mahdollisuuksia toimia opettajan apulaisena ja hoitaa pienempiä lapsia.

Edellä mainitut ovat kaikki hyviä keinoja tehdä varhaiskasvatuksesta sukupuolisensitiivisempää, jolloin kiinnitetään huomiota siihen, ettei lapsille toisteta vanhoja sukupuoliolettamuksia ja käsityksiä siitä, millaisia tytöt ja pojat ovat. Kun ympäristö ei vahvista stereotyyppisiä käsityksiä sukupuolista, sukupuoliristiriitaa kokevat lapset voivat tuntea voivansa ilmaista itseään omalla tavallaan kokematta ympäristön negatiivista palautetta. Kun kasvattaja ymmärtää sukupuolen moninaisuutta ja kykenee sukupuolisensitiivisyyteen, voi hän kannustaa lapsia pohtimaan ja haastamaan sukupuoleen liittyviä olettamuksia.

Ylitapio-Mäntylä (2012b) kiteyttää osuvasti sukupuolisensitiivisen kasvattajan ymmärtävän sukupuoli-identiteetin rakentuvan laajemmin, kuin vain biologisen sukupuolen kautta, ja tiedostaa kulttuurin stereotyyppiset ajatus- ja toimintatavat. Sukupuolisensitiivinen kasvattaja ymmärtää myös sosiaalisen ja eletyn sukupuolen tärkeyden lapsien kasvun tukemisessa, sekä pohtii omassa kasvatustoiminnassaan sukupuoleen liittyviä jakoja (Ylitapio-Mäntylä, 2012b).

5.2.2 Toiminnallisen tasa-arvosuunnitelman laatiminen päiväkodissa

Toiminnallisen tasa-arvosuunnitelman laatiminen on tapa edistää tasa-arvoista ja sukupuolisensitiivistä varhaiskasvatusta (Alasaari, 2019). Toiminnallisen tasa-arvosuunnitelma on väline, jonka avulla voidaan kehittää päiväkodin toimintaa sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta kartoittamalla tasa-arvoon liittyviä ongelmakohtia, ja suunnittelemalla toimenpiteitä niiden korjaamiseksi (Alasaari, 2019). Tasa-arvolaki edellyttää, että oppilaitosten tulee laatia tasa-arvosuunnitelma, mutta tuo edellytys ei ainakaan vielä velvoita päiväkoteja tasa-arvosuunnitelman tekemiseen (Ylitapio-Mäntylä, 2012c; Alasaari, 2019).

Vaikka päiväkodit eivät ole velvollisia laatimaan toiminnallista tasa-arvosuunnitelmaa, olisi se kuitenkin todella hyödyllinen väline, joka auttaisi jokaista päiväkotia tarkastelemaan omia toimintatapoja, ja kehittämään niitä tasa-arvoisimmiksi sekä sukupuolisensitiivisemmiksi. Tutkimukset ovat osoittaneet, että päiväkodeissa esiintyy yhä sukupuolittuneita käytänteitä (Ylitapio-Mäntylä, 2009; Estola, 2011). Ylitapio-Mäntylän (2012c) mukaan tasa-arvo ja yhdenvertaisuus olisi hyvä olla kirjattuna niin varhaiskasvatussuunnitelmassa, kuin myös päiväkotien ja eri varhaiskasvatusinstituutioiden toimintasuunnitelmissa. Kirjausten tulee olla konkreettisia ja käytäntöön kytkettyjä (Ylitapio-Mäntylä, 2012c).

Toiminnallisen tasa-arvosuunnitelman laatiminen auttaa orientoitumaan tasa-arvon ja sukupuolittuneiden käytänteiden huomioimiseen. Sen suunnitelmatyö sisältää arjen käytäntöjen tarkastelemista yhdessä työyhteisössä (Ylitapio-Mäntylä, 2012c). Kun kasvattajat refleктоivat omaa toimintaansa, lasten leikkejä havainnoidaan, ja opetusmateriaaleja sekä oppimis- ja toimintaympäristöä tarkastellaan sukupuolen näkökulmasta, voidaan sukupuolittuneita käytänteitä purkaa ja kehittää kasvatustoimintaa sukupuolisensitiivisemmäksi (Ylitapio-Mäntylä, 2012c). Myös Sundell ja Forsblom-Sinisalo (2012) painottavat tasa-arvotyön onnistuvan parhaiten, kun päiväkodissa on toimintasuunnitelma, jota noudatetaan johdonmukaisesti.

5.3 Translapsen kohtaaminen päiväkodissa

Kun päiväkodissa on sukupuoliristiriitaa kokeva lapsi, lapsen vanhempien kanssa voidaan pohdita ja sopia siitä, kuinka asiasta kerrotaan muiden lasten vanhemmille niin, ettei se synnytä lisää ennakkoluuloja ja eriarvoisuutta (Huuska & Karvinen, 2012). Huuska ja Karvinen korostavat, että kaikille päiväkodin lasten vanhemmille on hyvä kertoa, miten sukupuolta on käsitelty lasten kanssa, ja miksi. Tärkeää on myös, että asiasta keskustellaan koko päiväkodin henkilökunnan kesken, ja pyritään avartamaan sukupuolen perinteistä käsitystä (Huuska & Karvinen, 2012). Kun päiväkotiin tulee intersukupuolinen lapsi, vanhemmat voivat kertoa päiväkodin henkilökunnalle lapsen lääketieteelliseen diagnoosiin ja hoitoon liittyvistä asioista, ja ilmaista, kuinka toivovat lastaan huomioitavan (Huuska & Karvinen, 2012).

Huuska ja Karvinen painottavat, että tällaisessa tilanteessa on hyödyllistä, että päiväkodin työntekijöillä on jo olemassa ymmärrystä sukupuolen moninaisuudesta ja sukupuolen kehityksen erilaisista variaatioista. Tällöin tilanne on vanhempien kannalta helpompi, ja lapsen mahdollisista erityisistä tarpeista ei ole niin vaikeaa neuvotella, kun henkilökunta ymmärtää mistä on kyse (Huuska & Karvinen, 2012).

Translapsia auttaa se, ettei päiväkodissa käytetä sukupuolta lasten ryhmittelyyn, vaan ryhmittelyissä suosittaisiin mieluummin esimerkiksi kiinnostuksen kohteita, tekemistä ja ikää (Huuska & Karvinen, 2012). Jotkut vanhemmat saattavat toivoa, että lapsi saa myönteistä palautetta sukupuolen ilmaisustaan itsetunnon vahvistamiseksi, jota työntekijät voivat huomioida yksilöllisesti ryhmätilanteiden ulkopuolella (Huuska & Karvinen, 2012).

Eli kun sukupuolesta keskustellaan päiväkodissa työntekijöiden, lasten ja vanhempien kanssa, voidaan luoda kaikenlaista sukupuolen ilmaisua arvostava ilmapiiri, jolloin translapset voivat tuntea tulevansa hyväksytyiksi, ja olevansa yhtä arvokkaita kuin muutkin lapset. Kun päiväkodin työntekijät ymmärtävät sukupuolen moninaisuutta, osaavat he kiinnittää huomiota sukupuolittuneisiin käytänteisiin ja muuttaa niitä.

5.4 Sukupuolesta puhuminen lasten kanssa

Huuska ja Karvinen (2012) ovat käsitelleet myös sukupuolen moninaisuudesta keskustelemista päiväkodissa lasten kanssa. He painottavat sukupuolen moninaisuuden olevan olemassa oleva asia, jonka lapset voivat havaita ympäristössään, joten siitä voi keskustella lasten kanssa avoimesti ja suoraan. Asiasta keskusteleminen on erityisen tärkeää silloin, kun päiväkodissa on sukupuoleltaan moninainen lapsi, mutta sukupuolesta on hyvä ja tärkeää puhua muutenkin (Huuska & Karvinen, 2012). Sukupuolesta puhuminen on Huuskasen ja Karvisen mukaan tärkeää, koska sukupuolen moninaisuuteen on liittynyt voimakkaita kulttuurisia ennakkoluuloja, jotka ovat olleet haitaksi joidenkin lasten kasvulle, ja aiheuttaneet lapsille erilaisuuden tunnetta sekä syrjintää sukupuolen ilmaisun takia. Lasten kanssa voi keskustella ennakkoluuloista, siitä mitä ne ovat, kuinka kaikilla ihmisillä voi olla niitä, ja mitä voi tehdä, jos itse joutuu ennakkoluulon kohteeksi (Huuska & Karvinen, 2012).

Sukupuolen moninaisuudesta voidaan keskustella kaikissa arjen toiminnoissa. Nykyään on enemmässä määrin saatavilla satu- ja lastenkirjoja, joissa esiintyy sukupuoleltaan moninaisia hahmoja. Kirjat ovat hyvä tapa johdattaa lapset keskusteluun sukupuolesta, ja tarjota translapsille jotain samaistuttavaa. Sukupuolen moninaisuutta käsitteleviä satuja on saatavilla esimerkiksi Sukupuolen osaamiskeskuksen nettisivuilta ilmaiseksi. Kuura Autere on kirjoittanut lasten satukirjan *Lohikäärme, jolla oli keltaiset varpaat*, joka kertoo intersukupuolisen hahmon syntymästä. Uttley ja Roberts (2011) painottavat, että kirjat saattavat joillekin lapsille olla niitä harvoja yhteyksiä, joissa he näkevät moninaista kuvausta sukupuolesta, joten on tärkeää tarkastella kriittisesti, millaista kuvaa sukupuolesta kirjoissa annetaan lapsille.

Vaikka päiväkodissa ei olisi heti saatavilla sukupuolen moninaisuutta käsitteleviä kirjoja, voidaan myös olemassa olevaa kirjallisuutta hyödyntää sukupuolesta keskusteltaessa (Huuska & Karvinen, 2012). Lasten kanssa voidaan tarkastella, onko kirjassa hahmoja, joiden sukupuoli ei tule esille, tai jotka ovat sukupuoleltaan moninaisia (Huuska & Karvinen, 2012). Huuska ja Karvinen huomauttavat myös, että päiväkodissa voidaan myös yhdessä keksiä tarinoita, joiden kautta sukupuolesta puhutaan.

6 Pohdinta

Tutkielmassani olen kirjallisuuskatsauksen avulla tuonut esille erilaisia keinoja, joiden avulla varhaiskasvatuksessa voidaan tukea translapsia. Lähtökohtana on, että varhaiskasvatuksen ammattilaiset ymmärtävät sukupuolen moninaisuutta, ja kykenevät näkemään sukupuolen laajemmin, kuin vain biologian kautta määrittävänä piirteenä. Kun varhaiskasvattaja ymmärtää sukupuolen moninaisuutta, voi hän kiinnittää huomiota sukupuolittuneisiin käytänteisiin, jotka vahvistavat sukupuolen tyttö-poika-jaottelua. Tämä altistaa translapsia erilaisuuden ja ulkopuolisuuden tuntemuksille. Varhaiskasvatuksessa onkin tärkeää huomioida sukupuolisensitiivisyys, joka ei tarkoita sitä, että sukupuoli ei saisi olla ollenkaan. Sukupuolisensitiivisyys tarkoittaa sen käsittämistä, että sukupuoli on moninainen ilmiö, ja siihen vaikuttaa biologian lisäksi myös sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät.

Tärkeä lähtökohta translasten kohtaamiselle varhaiskasvatuksessa on kasvattajien kyky pystyä näkemään sukupuoli laajemmin, kuin vain biologisten tekijöiden kautta. Kasvattajien ymmärrys sukupuolen moninaisuudesta, ja sensitiivinen suhtautuminen auttavat niin translapsia, sekä heidän vanhempiaan varhaiskasvatukseen saavuttaessa. Translapsia voidaan tukea kiinnittämällä huomiota siihen, miten sukupuoli ilmenee kielenkäytössä, fyysisessä ympäristössä, kuten esimerkiksi kuvissa, sekä materiaaleissa. Kun varhaiskasvatuksessa kohtaa translapsen, voidaan vanhempien kanssa yhdessä miettiä, kuinka asiasta kerrotaan muiden lasten vanhemmille, jotta vältytään ennakkoluuloilta. Tärkeää on myös, että sukupuolesta keskustellaan niin henkilökunnan kuin lasten kanssa. Lasten kanssa sukupuolesta voi keskustella avoimesti monin keinoin arjen eri toiminnoissa. Keskustelussa voidaan hyödyntää esimerkiksi lastenkirjallisuutta.

Tutkielmassani esille tuomani tieto on hyödyllistä erityisesti niille varhaiskasvatuksen ammattilaisille, jotka eivät ole koskaan kohdanneet translasta, eivätkä välttämättä tunne hyvin ajatusta sukupuolen moninaisuudesta. Jotkut ihmiset eivät ole välttämättä koskaan elämässään kohdanneet sukupuoleltaan moninaista henkilöä, joten tällaisen henkilön kohtaaminen voi olla hämmentävä kokemus. Tutkielmani tarjoaa sukupuoleen liittyvää tieteellistä tutkimusta, joka auttaa oman sukupuolikäsityksen pohtimisessa ja sukupuolen moninaisuuden ymmärtämisessä. Lisäksi tutkielmani tulokset sisältävät useita konkreettisia esimerkkejä siitä, millaisin keinoin päiväkodeissa voidaan kohdata translapsia, ja kuinka myös yleisemmin huomioida sukupuolen moninaisuus päiväkodin arjessa. Kuten tutkielmassani on tullut esille, lapset voivat

hyvinkin nuorena kokea sukupuoliristiriitaa, ja kokea olevansa toista sukupuolta, kuin heidän syntymäsukupuolensa (Huuska,2011; Ristori & Steensma,2016; Fast & Olson,2018; Gulgöz ym., 2019). Niinpä myös varhaiskasvatuksen ammattilaiset voivat työssään törmätä sukupuoleltaan moninaiisiin lapsiin.

Tutkielmassani olen tuonut esille joitain asioita, joista ei ole vielä paljoa tutkimusta. Luvussa 4 käsittelemäni translasten sukupuolen kehittyminen on alue, jota ei ole vielä tutkittu paljoa, ja Fastin ja Olsonin (2018) ja Gulgözin ja kumppaneiden (2019) aiheesta tekemät tutkimukset ovat olleet ainoat lähteeni aiheeseen liittyen. Niiden pohjalta en lähtisi tekemään vielä varmoja johtopäätöksiä, vaan aihetta on tarpeellista tutkia enemmän. Tämä vaikuttaa myös 4. luvun luotettavuuteen.

Tutkielmastani on noussut esille myös muita mahdollisia tutkimuskohteita. Tutkimus translasten kokemuksista ja hyvinvoinnista on painottunut vahvasti kouluikäisiin lapsiin. Näissä tutkimuksissa on tullut ilmi translasten kokevan kouluissa kiusaamista, syrjintää, fyysistä ja henkistä väkivaltaa, sekä kouluissa myös kiistetään lapsen oma kokemuksensa sukupuolestaan (Schneider, 2013; Kosciw ym., 2019).

Tutkimus alle kouluikäisistä translapsista on niin suomalaisessa, kuin myös kansainvälisessä kontekstissa vielä vähäistä. Uusia tutkimuksia olisi aiheen tehdä, jotta voitaisiin laajemmin selvittää, kuinka translapset voivat varhaiskasvatuksessa. Tuoretta tutkimusta olisi hyvä tehdä myös päiväkotien käytäntöihin liittyen, ja selvittää, kuinka paljon sukupuolittuneita käytäntöjä päiväkotien toiminnassa on. On hyvä huomioida, että tänä päivänä sukupuolen moninaisuus on esillä enemmän kuin koskaan ennen, ja päiväkotien henkilöiden on mahdollista saada koulutusta sukupuoliasioihin liittyen. Myös varhaiskasvatuksessa toimimiseen pätevyyden antavissa opinnoissa sukupuolen moninaisuus on esillä, joten varhaiskasvatukseen tulee ammattilaisia, joilla on ymmärrystä sukupuolen moninaisuudesta.

Lähteet

Alasaari, N. (2019). Toiminnallinen tasa-arvosuunnittelu varhaiskasvatuksessa. Tasa-arvoinen päiväkotihanke. Naisasialiitto Unioni ry. Haettu osoitteesta Toiminnallinen tasa-arvosuunnittelu varhaiskasvatuksessa (tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi)

Bartholomaeus, C. & Riggs, D.W. (2017). Whole-of-school approaches to supporting transgender students, staff and parents. *International journal of transgenderism*, 18(4), 361–366, <https://doi.org/10.1080/15532739.2017.1355648>

Capous-Desyllas, M. & Barron, C. (2017). Identifying and Navigating Social and Institutional Challenges of Transgender Children and Families. *Child and adolescent social work journal*, 34:527–542, <https://doi.org/10.1007/s10560-017-0491-7>

Eskelinen, M. & Itäkare, S. (2020). “Pidetään huolta, ettei erotella tyttöjen ja poikien juttuja”. Tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja sukupuolisensitiivisyyttä rakentavat diskurssit paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa. *Varhaiskasvatuksen tiedelehti*, 9(2), 197–229.

Estola, E. (2011). *Discussing gender*. teoksessa Jacobson, T (toim.) *Perspectives on gender in early childhood*. s. 39–58. St. Paul. Redleaf Press.

Fast, A. & Olson, K. (2018). Gender Development in Transgender Preschool Children, *Child development*, 89:2, 620–637, <https://doi.org/10.1111/cdev.12758>

Gulgöz, S et al. (2019). Similarity in transgender and cisgender children’s gender development, Department of Psychology, University of Washington, Seattle, <https://doi.org/10.1073/pnas.1909367116/-/DCSupplemental>.

Gulgöz, S. et al. (2018). Children’s evaluation and categorization of transgender children. *Journal of cognition and development*, 19(4), 325–344, <https://doi.org/10.1080/15248372.2018.1498338>

Huuska, M. (2019). Kasvetaan yhdessä - Näkökulmia vanhemmille translapsen ja sukupuol-
taan pohtivan lapsen tukemiseen ja kasvatukseen, Setan julkaisut. Haettu osoitteesta
https://www.dropbox.com/s/d03kov27u0tpa4m/Kasvetaan_yhdessa_SMOK2019.pdf?dl=0

Huuska, M. (2011). *Sukupuolen monimuotoisuuden ammatillinen kohtaaminen*. teoksessa
Tuovinen, L et al. (toim.). Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moni-
naisuus. Gaudeamus, Helsinki

Huuska, M. & Karvinen, M. (2012). *Persoona on aina enemmän kuin sukupuoli*. Teok-
sessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit – Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille.
Jyväskylä, PS-kustannus.

Kalliokoski, H. & Karvinen, M. (2019). Sukupuolen moninaisuus ja lapset – Opas varhaiskas-
vatuksessa työskenteleville ja varhaiskasvatuksen ammattilaisille moninaisten lasten ja heidän
perheidensä kohtaamisesta, Setan julkaisut, Haettu osoitteesta [https://www.drop-
box.com/s/pina1x952cjbamu/Opas_varhaiskasvattajille2019.pdf?dl=0](https://www.dropbox.com/s/pina1x952cjbamu/Opas_varhaiskasvattajille2019.pdf?dl=0)

Kane, E. (2013). *Rethinking gender and sexuality in childhood*, Bloomsbury, London

Kennedy, N. & Hellen, M. (2010). Transgender children: more than a theoretical chal-
lenge. Graduate journal of social science, 7(2), 25–43.

Kosciw, J et al. (2019). The 2019 National School Climate Survey - The Experiences of Les-
bian, Gay, Bisexual, Transgender, and Queer Youth in Our Nation's Schools, GLSEN

Nissinen, J. (2011). Luottamuksen rakentuminen moninaisuutta kunnioittaen, teoksessa Tuo-
vinen, L et al. (toim.) *Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus*. Hel-
sinki. Gaudeamus.

Nousiainen, S. (2020). *Sukupuoleen katsomatta – Kuinka kohdata monimuotoisuus*. Jyväskylä. Atena.

Olson, K. et al. (2015). Mental health of transgender children who are supported in their iden-
tities. Pediatrics, 137(3), <https://doi.org/10.1542/peds.2015-3223>

Opetushallitus. (2014). *Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*, Määräykset ja ohjeet 2016:1. Haettu osoitteesta https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Opetushallitus. (2018). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018*, Määräykset ja ohjeet 2018:3a.

Paumo, M. (2012). *Totuttujen toimintamallien tiedostaminen*. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) *Villit ja kiltit – Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille*. Jyväskylä. PS-kustannus.

Rae, J.R., et al. (2019). Predicting early-childhood gender transitions. *Psychological Science*, 30(5), 669–681.

Ristori, J. & Steensma, T. (2016). Gender dysphoria in childhood, international review of psychiatry, 28:1, 13–20. <https://doi.org/10.3109/09540261.2015.1115754>

Salminen, A. (2011). Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin, Vaasan yliopiston julkaisuja. Haettu osoitteesta https://www.uwasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf

Schneider, E. (2013). An insight into respect for the rights of trans and intersex children in Europe, Council of Europe. Haettu osoitteesta https://www.humanrights.ch/cms/upload/pdf/151125_an_insight_into_respect_for_the_rights_of_trans_and_intersex_children_in_europe.pdf

Sherer, I. (2015). Social transition: Supporting our youngest transgender children. *Pediatrics*, 137(3), <https://doi.org/10.1542/peds.2015-4358>

Sundell, S. & Forsblom-Sinisalo, P. (2012). *Haasta normit – laajenna lapsen mahdollisuksia*. teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O (toim.) *Villit ja kiltit – tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille*. Jyväskylä. PS-kustannus.

Valtakunnallinen sosiaali- ja terveystieteiden neuvottelukunta ETENE. (2016). *Intersukupuolisten lasten hoito*. Haettu osoitteesta https://etene.fi/documents/1429646/2056382/KAN-NANOTTO_intersukupuolisuus_pdf.pdf/c5d42cbd-5220-4314-a2e9-c61cf27ace9a/KAN-NANOTTO_intersukupuolisuus_pdf.pdf

Vilkka, H. (2006). *Keho: Omaa sukupuolta koskevan tiedon ja ymmärryksen muotoutumisen perusta transsukupuolisilla*. Väitöskirja, Valtiotieteellinen tiedekunta, Sosiologian laitos, Helsingin yliopisto. Haettu osoitteesta <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/23550>

Warin, J & Price, D. (2019). Transgender awareness in early years education (EYE): “We haven’t got any of those here”, *Early Years*, 40:1, 140–154, <https://doi.org/10.1080/09575146.2019.1703174>

Ylitapio-Mäntylä, O. (2009). *Lastentarhanopettajien jaettuina muisteluina sukupuolesta ja valasta arjen käytännöissä*. Väitöskirja, Kasvatustieteiden tiedekunta, Lapin yliopisto. Haettu osoitteesta https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61659/Ylitapio-M%C3%A4ntyl%C3%A4_DORIA_A5_crop.pdf?sequence=4

Ylitapio-Mäntylä, O. (2012a). *Sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa*. teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.). *Villit ja kiltit – Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille*. s. 15–30. Jyväskylä. PS-kustannus.

Ylitapio-Mäntylä, O. (2012b). *Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatopedagogiikka*. teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) *Villit ja kiltit – Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille*. s. 177–188. Jyväskylä. PS-kustannus

Ylitapio-Mäntylä, O. (2012c). *Suunnittelu tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen pohjana*. teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) *Villit ja kiltit – Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille*. s. 189–198. Jyväskylä. PS-kustannus